

Kulturminner og kulturhistorie

Steinalderplasser

De første spor etter kultur innenfor Atlantenområdet er gjort på vestsiden av Langhaugen, her kalt Dalehelleren. I Laskenområdet finnes også funn, - hellere . Se vedlagt kart. Her er det funnet boplasser fra steinalderen dvs. Fosnakulturen.

Knudtzon-perioden

Størsteparten av analyseområdet, og i alle fall det området som skolen er tenkt lokalisert i, ligger under Dalen gård, også kalt Knudtzondalen, etter en av de tidligere eierne, Nicolai H. Knudtzon.

Det var imidlertid skotten Walther Miln som først; ” bygslet og opdyrket et mindre jordstykke og oppsatt stengjerde omkring, bygget et uthus, som bestod av lade, fjøs og sauehus ”, i det som da ble kalt Øvre Fosenvågen (Ytterstad 1927). Han har altså drevet det første gårdsbruk i Dalen, men han bygget ikke vånehus. Dette hadde han i byen.

Miln tok handelborgerskap i Kristiansund i 1778 og døde i 1799. Hans enke giftet seg på ny, men solgte uthuset og Milns vånegård i byen til N.H Knudtzon. Han døde på stedet for Dalen. Samtidig kjøpte Knudtzon et stykke vest for gården (Dalabrekka og vestover). Året etter kjøpte han hele strekningen til Dunkarsundet. I årene 1808-1810 ble det drevet nydyrking og grøfning, og Milns vånegård ble flyttet fra byen og satt opp.

I Våningshuset i Dalen gård finnes noen meget interessante malerier. I andre etasje er storsalens vegger dekket av malerier. Motivene er gammeltestamentisk samt astro-matematisk, med norsk eller engelsk tekst under. Milns hus med maleriene må ha vært arnested for en egenartet religiøs etisk kultur. Kanskje frimureri? Hvem maleren/malerne var er uvisst. Trolig fikk W. Miln bildene malt i 1770-90.

Da Knudtzon døde i 1846 hadde gården 17 melkekuer, 1 okse og 2 hester. I perioden 1846 til 1855 hadde Dalen gård tre ulike grunneiere. I 1855 kjøpte John P. Glærum fra Surnadal gården for 3200 spd. I dag eies gården og deler av analyseområdet (bla der skolen skal ligge) av hans oldebarn. Folkeparken (friområdet) som er en stor del av analyseområdet eies av Kristiansund kommune.

Jordbruk og drift

Jordbruket i området bestod hovedsakelig av melkeproduksjon og sauehold. For å skaffe dyra mat ble store områder dyrket opp. Av arealregnskap på kart fra 1880 er beregnet arealet med eng ca 1780 ar av gårdens totale areal på ca 3000 ar. Da var områdene hvor vi finner idrettsanleggene, campingplassen, Dalabrekka og Hagelin dyrka mark. Det siste området som ble dyrket opp er Brannsletta (flat slette i retning Dunkarsundet som i dag er bevokst med gran). Ble kalt Brannsletta etter forballaget Brann fra Vågen som brukte den til trening.

Arbeidet på gården var krevende. Om sommeren bodde det 5-6 slåttakarer og tre rakere på gården. På 1930 tallet ble det et år kjørt inn 360 lass høy på låven. På gården bodde det ved 1900 mor, far, syv barn, to besteforeldre med datter og sønn, to drenger, en melkegutt, en budeie, en kjøkkenpike, en barnepike, og i sesongen kom laksefiskeren. Totalt kunne det tidvis bli lagd mat til ca 25-30 personer på gården.

Steingjerdet som går fra Dalen gård forbi gymnaset og videre over Høghaugen og mot Dunkarsundet, er det noe uvisst hvem som påbegynte. På kart fra 1880 er steingjerdet vist. Se vedlagt kart? Steingjerdet ble stadig utbedret og hadde funksjon å holde dyra på utmarka. Steingjerdet er stedvis godt bevart og er et morsomt element i landskapsbildet.

Saubeitet var hovedsakelig nord for Langhaugen, mens krøttera ble sluppet ut i marka etter slåttonna. Slik ble vegetasjonen holdt nede i store deler av området. Området ble godt utnyttet. Til og med på Eaholmen ble det satt i land sau. Etter hvert som byen vokste og områder ble ervervet til annet bruk ble det umulig å drive jordbruk lengre. På 1960 tallet ble noen sauer holdt i innhegning ved området som ny skole er tenkt lokalisert. Dette saueholdet opphørte ca på midten av 60 tallet.

Området er stedvis meget skrint. Tidligere hadde gårdbrukerne i byen som oppgave å tømme doene og boss for byens befolkning. Hver gårdbruker hadde sin sone. Dette beskrives som et ufyselig arbeid. Dogjødsla ble fylt i uthus før den senere ble kjørt ut på jordene. Bosset ble utnyttet til grøftepåfylling og til å kle knauser og bergnabber.

Det ble tatt ut mye torv i området. Først innenfor Innlægget, senere på myra nord for Stormyra.

I dumpa rett nord for Gymnaset, i det området ny skole er tenkt lokalisert, ble det dyrket poteter på 50 og 60 tallet.

Steingjerdet i "Folkeparken".

Kommunen ervervet store deler av området i 1952 til friområde. Dette friområdet ble kalt Folkeparken og skulle være et turområde for folket i Kristiansund. I dag kaller imidlertid alle hele området for Folkeparken. Atlanten stadion åpnet i 1962. Gymnaset kom i 1967. På slutten av 60 tallet var mange skolebarn i byen med på å plante gran utover haugene.

Fisket og Dalabergan

Området på Dalabergan var viktig. Huset på Bergan er gammelt. Inn i Dalabukta kom det båter med fisk. Fisken ble vasket i fjæra, og bergene ble benyttet til klippfisktørking. Bergknausene i området der skolen er tenkt lokalisert ble rensket for jord, og fisk ble lagt utover for tørking. Sistemann som leide areal for å tørke fisk her var en tustnaværing. Dette skjedde rett etter krigen.

På Litj-eaholmen tok fiskere under krigen i land hval som ble partert. Dette kjøttet var et verdifullt tilskudd, i en tid hvor det var lite å få tak i.

Naustene har kommet i den senere tid. Det største naustet, "Seilarnaustet" kom først. Bryggen på Bergan kom før naustene igjen (stod tidligere noe lengre vest).

Når det var badevær, badet jentene i Jentabukta (lengst nord) og guttene i Guttabukta (Guttabukta ligger innenfor Hagelinområdet og er fylt igjen).

Laks ble fisket utfor Kleppen. Den siste Laksfiskeren het Einseth og bodde i naustet i Lasken.

Krigen

Under krigen ble området og deler av gårdsbygningene "besatt" av tyskerne. På Kleppen ble det satt opp en stor lyskaster (denne ble av tyskerne kalt Anton). Området syd for Langhaugen ble minelagt. Minene ble tatt opp etter krigen av tyskerne selv. Under krigen var det forbudt å ferdes i området fra Dalen gård til Hinnakleppen. I området hadde tyskerne 2 stk 20 mm luftvernkanoner (dansk merke; Madsen).

Veiene utover mot Lasken og Kleppen var delvis bygd før tyskerne kom, og var en del av det O.Ytterstad kaller for Storrundt. Tydeligvis en mye brukt turløype. Nordmenn som arbeidet for tyskerne utbedret veien utover mot Kleppen.

(av Jan Brede Falkevik, reguleringsavdelingen okt 01)

Vedlegg:

Kart: Kulturhistorie

Kart: Utsnitt av kart fra Dalen gård, 1880, Andreas Glærum

"*Knudtzondalen*" av O.Ytterstad 1927.

"*Erindringer om forhold på gården Dalen ved århundreskiftet*" av Jon Glærum.